

Анђелка М. Ковач

Школа за основно музичко образовање

Источно Сарајево

Биљана М. Павловић

Универзитет у Приштини – Косовска Митровица

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

УДК 371.3.:78

373.31.214(497.11)

Стручни рад

Примљен: 7. април 2016.

Прихваћен: 23. мај 2016.

КЛАВИРСКА МУЗИКА У НАСТАВНИМ ПРОГРАМИМА МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ ЗА МЛАЂЕ РАЗРЕДЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ¹

Апстракт: У раду се, применом аналитичке и дескриптивне методе, разматра заступљеност клавирске музике у наставним програмима музичке културе за млађе разреде основне школе у Републици Србији. Сагледава се васпитно-образовни смисао и значај слушања клавирских композиција предложених наставним програмом. Закључује се да слушање ових композиција омогућава упознавање ученика са вредним уметничким делима домаћих и страних композитора и доприноси стицању основних знања о клавиру и о његовим изражајним и техничким могућностима, развијању интересовања и љубави према клавирској музици, доживљавању и упознавању изражајних средстава музике, формирању музичког укуса и ставова о уметничким вредностима, развијању маште и обогаћивању емоционалног живота, усвајању хуманистичких, националних и интеркултуралних вредности.

Кључне речи: клавирска музика, наставни програми, музичка култура, основна школа, млађи разреди, слушање музике.

УВОД

Заступљеност клавирске музике у наставним програмима музичке културе за млађе разреде основне школе на територији Републике Србије чини предмет овога рада. Циљ је да се сагледа васпитно-образовни смисао и значај слушања клавирских композиција предложених наставним програмом. Задаци су да се утврди у којој мери је заступљена клавирска музика у наставним програмима музичке културе за млађе разреде; која дела клавирске музике

¹ Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта III 47023 „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција“, које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

су предложена за слушање у настави; који задаци наставе музичке културе се могу реализовати слушањем предложених клавирских композиција.

Клавирска музика је неоспорно заступљена у наставним програмима музичке културе у млађим разредима основне школе. Међутим, њен значај још увек није детаљно размотрен са дидактичко-методичког и педагошког становишта. У домаћој музичко-педагошкој литератури не наилазимо на стручне и научно-истраживачке радове који би детаљније расветлили питање улоге и значаја клавирске музике у музичком и свестраном развоју личности ученика. У овом раду ће се сагледати врсте клавирских композиција које су предложене за слушање у млађим разредима основне школе, као и њихов васпитно-образовни смисао у настави. Размотриће се допринос клавирских композиција у стицању основних знања о музичкој уметности, о клавиру и о његовим изражајним и техничким могућностима, развијању интересовања и љубави према клавирској музици, доживљавању и упознавању изражајних средстава музике, формирању музичког укуса и ставова о уметничким вредностима, развијању маште и обогаћивању емоционалног живота, усвајању хуманистичких, националних и интеркултуралних вредности. Посебан осврт биће дат на клавирске композиције Милоја Милојевића, инспирисане косовско-метохијском народном музиком, којима се може обогатити наставни програм.

ЗАСТУПЉЕНОСТ КЛАВИРСКЕ МУЗИКЕ У НАСТАВНИМ ПРОГРАМИМА МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ ЗА МЛАЂЕ РАЗРЕДЕ

Наставним програмом музичке културе предвиђено је да ученици млађих разреда слушају вокалну, вокално-инструменталну и инструменталну музику, као и музичке приче. Међу предложеним инструменталним композицијама преовладавају дела програмског карактера, док је апсолутна музика заступљена у мањој мери². Еминентни методичари Душан Плавша и Мирјана Ивановић покушали су да дају одговор на питање која је од ове две врсте музике примеренија за ученике млађих разреда, као и да ли је дете узраста од 7 до 12 година способно да доживи музику у њеном најчистијем облику ослоњену само на сопствена изражајна средства (Плавша, Поповић, Ерић 1968: 53; Ивановић 1981: 152). Душан Плавша програмску музику сматра пригодношћу за слушање у млађем школском узрасту, али не искључује могућност

²Програмску музику чине дела инспирисана одређеним садржајем из области легенде, историје, литературе, природе и слично. Зато програмска дела увек имају назив из ког се види њихов садржај и расположење (Сањарење, Марш дрвених војника, Валцер цвећа и сл.) За разлику од програмске музике, дела апсолутне музике немају програмски наслов који упућује на ванмузички садржај. Одроз су уметничког тренутног расположења и најчешће имају назив према својој музичкој форми: сонате, прелудијуми, концерти, симфоније, итд.

увођења и слушања дела апсолутне музике, при чему предност даје оним композицијама које имају „јасно изражен ритам и веома прегледну форму, са јаким контрастима између појединих делова облика” (Плавша и сар. 1968: 153). Мирјана Ивановић слободније приступа слушању дела апсолутне музике у настави млађих разреда сматрајући да „и програмска и апсолутна музика побуђују емоције, расположења и утиске које ученик може да створи и развије” (Ивановић 1981: 152). Ивановић сматра да није од пресудног значаја подела музике на апсолутну и програмску и истиче да таква деоба музике неретко смета наставницима у раду и ограничава их у избору композиција за слушање. Полазећи са становишта да музику треба слушати као *музику*, без обзира да ли има наведен садржај, Мирјана Ивановић истиче да у раду на развијању ученикових могућности за доживљавање и примање музике „наставник мора да користи и дела програмског и тзв. апсолутног карактера као и да изграђује и развија све ученикове естетске и емотивне особине” (Ивановић 1981: 153). У пракси је уобичајено да се ученици млађег школског узраста упознају са инструменталном музиком слушањем краћих композиција програмског садржаја. Међу клавирским композицијама за слушање у овом узрасту преовладавају дела програмског карактера.

Избор композиција за слушање у првом разреду (Правилник, 2004) обухвата 16 инструменталних композиција: 7 оркестарских, 2 камерне, 1 за гитару, 1 за Орфов инструментариј и 5 клавирских композиција. Из опуса клавирске музике предложене су следеће композиције:

- „Балканска игра бр. 2”, М. Тајчевић,
- „Што се боре мисли моје”, варијације на тему српске националне песме, К. Станковић,
- „Марш дрвених војника”, П. И. Чајковски,
- „Сањарење”, Р. Шуман и
- „Валцер у Дес-дуру”, Ф. Шопен.

Избор композиција за слушање у другом разреду (Правилник, 2004) обухвата 13 инструменталних композиција: 6 оркестарских, 1 виолинску композицију, 1 композицију за клавсен и 5 клавирских композиција. Из репертоара клавирске музике препоручене су следеће композиције:

- „Бакине приче”, Н. Петин,
- Трећи став из сонате у Це-дуру, В. А. Моцарт,
- „Турски марш”, В. А. Моцарт,
- „Дивљи јахач”, Р. Шуман,
- „За Елизу”, Лудвиг ван Бетовен и
- „Кокош” (композиција за клавсен), Ж. Ф. Рамо.

Избор композиција за слушање у трећем разреду (Правилник, 2005) садржи 16 инструменталних композиција: 9 оркестарских, 3 камерне и 4 клавирске композиције. Избор клавирске музике чине следеће композиције:

- „Полонеза А-дур”, Ф. Шопен,
- „Валцер а-мол”, Ф. Шопен,
- „На дрвеном коњу”, Р. Шуман и
- „Годишња доба – Јун”, П. И. Чајковски.

Избор инструменталних композиција за слушање у четвртом разреду (Правилник, 2006) обухвата 27 композиција: 20 оркестарских, 4 за различите инструменте у солистичком извођењу и 3 клавирске композиције:

- „Кенгури”, Камил Сен Санс,
- „Антилопе”, Камил Сен Санс и
- „Музички тренутак оп. 94”, бр. 3, еф-мол, Франц Шуберт.

Анализом наставних програма за музичку културу од првог до четвртог разреда установили смо да су за слушање предложене 72 инструменталне композиције, од којих су 42 (58%) оркестарске композиције, 5 (7%) су за камерне саставе, 8 (11%) композиција је намењено различитим солистичким инструментима (гитара, виолина, флаута, клавсен) и 17 (24%) композиција је из опуса клавирске музике. Закључујемо да међу предложеним делима инструменталне музике доминирају оркестарске композиције, док готово четвртину чине клавирске композиције. Такође, уочљиво је и да су клавирске композиције бројније у односу на композиције намењене за солистичко извођење на другим инструментима. Треба нагласити да су предложене клавирске композиције програмског карактера, осим Моцартовог трећег става сонате у Це-дуру, који припада апсолутној музици.

ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ СМИСАО И ЗНАЧАЈ СЛУШАЊА ДЕЛА КЛАВИРСKE МУЗИКЕ У МЛАЂИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Избор клавирских композиција за слушање у млађим разредима основне школе омогућава: упознавање ученика са делима клавирске музике познатих светских и домаћих композитора; упознавање боје звука клавира; упознавање са изражајним и техничким могућностима клавира; упознавање са термином *солистичко извођење*; разликовање степена јачине звука (тихо, средње тихо, средње јако и јако), разликовање темпа (полагани, умерени и брзи); развијање меморије код ученика; препознавање композиције на основу карактеристичног одломка; навикавање ученика на пажљиво слушање музике; развијање љубави према клавирској музици. У зависности од карактера, композиције које су предложене за слушање изазивају различита осећања, што обogaђује емоционални живот ученика; неоспорно подстичу машту, пажњу, способност замишљања и представљања, анализирања и

друге интелектуалне способности. Поред тога, ове композиције доприносе естетском васпитању, омогућавају развој високоморалних особина и пружају могућност реализације задатака хуманистичког, националног и интеркултуралног васпитања. У наставку рада анализираћемо клавирске композиције предложене наставним програмом и указати на могућност реализације циљева и задатака наставе музичке културе слушањем поменутих дела.

КЛАВИРСКЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ У ПРВОМ РАЗРЕДУ

Композиција „Балканска игра бр. 2”, М. Тајчевић

Слушањем композиције „Балканска игра бр. 2”, из циклуса *Сегам балканских иџара*, ученици имају прилику да се упознају са стваралаштвом Марка Тајчевића, познатог српског композитора 20. века. У *Балканским иџарама* Тајчевић је обрадио фолклорне мотиве из српских игара, показавши притом „префињен стил и осећај за јасан и уравнотежен облик” (Ивановић 2002а: 3). Бројна савремена уметничка музичка дела су инспирисана традиционалном народном музиком, „што говори о њеној универзалности и свевременој вредности” (Павловић 2013: 421). Слушањем дела инспирисаних музичким фолклором свог народа, код ученика се свакако подстиче интересовање и јача љубав према националној традицији и култури. Овакве композиције „пружају могућност спознаје духовне димензије сопственог националног бића” (Цицковић, Сарајлић 2014: 155), те побуђују осећање части и поноса, љубави и поштовања према својој нацији. Након слушања музике, са ученицима треба поразговарати о побуђеним емоцијама и карактеру композиције, а затим би требало да одговоре на којем инструменту се изводи дато дело, те да препознају мотив народне игре са певањем „Дивна, Дивна”.

Композиција „Што се боре мисли моје”, К. Станковић

Из опуса националне уметничке музике је и композиција Корнелија Станковића „Што се боре мисли моје”. Дело садржи увод, тему и шест варијација. Интересантно је да је као тему за ове варијације Станковић узео мелодију истоимене романсе, коју је написао кнез Милан Обреновић. То је Станковићево најпознатије дело за клавир, писано у бриљантно-виртуозном стилу, по угледу на тада популарне композиторе. Композиција је објављена 1857. године под насловом „Србска народна песма” (Корнелије Станковић 2004). Ово је једна од најлепших композиција наше националне музике и ученике основне школе свакако треба упознати са њом. Међутим, имајући у виду да њено извођење траје приближно осам минута, сматрамо да би било

примереније да се послуша у старијим разредима, када би ученици могли да се позабаве детаљнијом анализом композиције, њеном тематиком, обликом и историјатом. Овакве композиције, обојене националним призвуком, побуђују патриотска осећања, па су значајни чиниоци моралног и националног васпитања. Уместо композиције „Што се боре мисли моје”, предлажемо да ученици првог разреда послушају клавирску композицију „Прође Миле кроз наш крај” (Кршић 1996: 94), композитора Мирјане Живковић, која траје око 40 секунди. Ова композиција такође има патриотску конотацију и може послужити као повод за разговор о љубави према свом завичају и домовини. Слушајући је, ученици ће моћи да доживе динамичка нијансирања *mezzoforte*, *crescendo* и *forte*.

Композиција „Марш дрвених војника”, Петар Иљич Чајковски

Слушајући композицију „Марш дрвених војника” из збирке *Дечји албум*, коју је компоновао Петар Иљич Чајковски, ученици треба да доживе њен маршевски карактер и, наравно, да препознају инструмент на коме се изводи. Пошто закључе да је реч о маршу, покушавају да одгонетну ко би могао да маршира уз тако одсечну и чврсту мелодију. Познато је да се појам марша најчешће везује за војнички марш. Међутим, у овом случају може се претпоставити да би војници ипак сувише круто марширали уз овакву музику, што је повод за размишљање коме је заправо посвећен марш. Ученици износе своје мишљење, након чега учитељ саопштава назив дела. Овакве композиције су значајне за доживљавање двочетвртинског такта у првом и другом разреду, а посебно ће бити од користи у моменту свесног упознавања ученика са овом врстом такта у трећем разреду.

Композиција „Сањарење”, Р. Шуман

Композиција немачког композитора Роберта Шумана „Сањарење” је нежног, сетног карактера и неоспорно подстиче на сањарење и размишљање. Реч је о једној од најпознатијих Шуманових композиција за клавир, а део је збирке *Дечје сцене*. Сваки комад из поменуте збирке изазива различита расположења, што омогућава ученицима да доживе најразноврснија осећања. Тиме богатимо и развијамо њихов емоционални живот. Композиције из ове збирке су познате и под називом „Лака дела”, што значи „да такву музику деца могу не само да слушају, него и сама да изводе” (Левашева 1970: 58). Наравно, подразумева се да је реч о ученицима који похађају музичку школу. Непосредно пре слушања музике учитељ треба да поразговара са ученицима о томе каквог је карактера музика која се слуша на разним прославама и веселима. Очекује се да одговоре да је весела, гласна, енергична, музика уз коју може да се игра. Следи питање каква музика нам прија пред спавање. Свакако да је то тиха, умирујућа, нежна музика. После разговора, односно

емоционалне припреме за доживљавање композиције, ученици слушају дело у целини. Након тога треба поразговарати о побуђеним осећањима. Учитель поставља следећа питања: Како делује ова музика на вас – умирујуће или раздражујуће? Да ли је мелодија коју смо чули весела и ведра или је сетна и помало тужна? Шта бисте најрадије радили уз овакву музику? Неко од ученика ће вероватно споменути маштање, сањарење. Учитель се затим интересује о чему ученици најчешће маштају, да ли о томе причају са неким или пак чувају тајну. Након разговора, учитељ саопштава да је композитор овом музиком дочарао своја нежна сањарења, па је управо тако и назвао композицију – „Сањарење”. Следи аналитичко слушање, при чему ученици треба да уоче изражајна музичка средства и да их повежу са тематиком дела. Учитель може постављати питања: У ком темпу се изводи музика? (У спором.) Зашто је композитор употребио спори темпо у овој композицији? (Када сањаримо, опуштени смо и мало спосани, па таквом расположењу одговара спорија музика.) Каква је динамика у овој композицији? (Тиха, средње тиха.) Зашто је композитор одлучио да се ова композиција изводи тихо? (Јер тиха музика не омета наше сањарење, већ опушта и подстиче нежна маштања.) Размишљајући зашто је композитор употребио баш таква изражајна музичка средства компонујући одређено дело, ученици долазе до сазнања о изражајним могућностима музике. То се постиже управо на овај начин – анализом, откривањем, упоређивањем (Ивановић 2006).

Након одређеног времена учитељ треба да провери да ли су ученици запамтили композиције које су слушали и да ли се сећају њихових назива. Обавеза учитеља је да ученике постепено оспособљава да речима исказују емоције које у њима изазива слушано дело. Гордана Стојановић истиче да у томе не треба претеривати, те да је довољно да ученици прокоментаришу своје утиске најједноставнијим речима које користе у свакодневном говору (Стојановић 1996). Рецимо да би било довољно да кажу да композиција „Марш дрвених војника” звучи чврсто, одлучно, одсечно, док композиција „Сањарење” звучи нежно и помало сетно.

Композиција „Валцер” Дес-дур, Ф. Шопен

Међу предложеним клавирским композицијама за слушање у првом разреду јесте и Шопенов валцер у Дес-дуру, виртуозна композиција позната под именом „Минутни валцер”. Пре слушања ове мелодије са ученицима би ваљало поразговарати о томе шта све може уметнику да послужи као инспирација у његовом стваралаштву (природа, историјски догађаји, одређени ликови и сл.). Иако је брзог темпа, ученици би требало да осете њен играчки карактер и да, уз помоћ наставника, закључе о којој игри је реч. Очекује се и да приметите да је вероватно тешко играти у тако брзом темпу. То је моменат када учитељ треба да објасни да је *валцер* Шопену послужио као инспира-

ција у његовом стварању. Свакако, то је прилика да се ученици упознају са пореклом ове игре и да сазнају понешто о њеним особеностима.

КЛАВИРСКЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ У ДРУГОМ РАЗРЕДУ

Композиција „Бакине приче”, Н. Петин

Циклус композиција за клавир под називом *Бакине приче* написао је војвођански композитор Никола Петин. Ово дело је састављено од 12 композиција. У избору композиција за слушање обухваћених Музичком збирком бр. 2, коју је приредила Мирјана Ивановић, нашле су се три композиције из овог опуса, а то су: „Бакине приче”, „Пркос” и „Парада оловних војника” (Ивановић 2002б). У композицији „Бакине приче” ученици треба да уоче непрекидан ток мелодије, док се композиција „Пркос” одликује оштрим мелодијским акцентима, што ствара утисак расправе. Преко композиције „Парада оловних војника” ученици би требало да осете карактер марша, са којим су се већ упознали кроз градиво првог разреда. Слушајући последњу композицију ученици ће имати задатак да изведу покрете који одговарају карактеру музике, што доприноси развоју моторике и подстиче осећај за хармонију.

Композиција „III став сонате у Це-дуру”, В. А. Моцарт

Музика В. А. Моцарта одише раздраганосћу, лакоћом и љупкошћу. Управо такав је III став његове сонате у Це-дуру, која је позната под именом „Фаћиле”. Уз ово дело ученици треба да се упознају са техничким могућностима клавира, на коме могу да се изведу технички веома захтевне композиције, и то у брзом темпу. Иначе, слушање оваквих композиција буди позитивне емоције, јача животни оптимизам и оплемењује.

Композиција „Турски марш”, В. А. Моцарт

Композиција названа „Турски марш” заправо је трећи став Моцартове сонате за клавир у А-дуру. Међу музиколозима и пијанистима још увек је отворено питање да ли се реч „турски” у називу ове композиције односи на француски град Тур или на Турке. Ова композиција живахног темпа, полетног и разиграног карактера већ два века фасцинира својом непролазном лепотом и виртуозношћу.

Композиција „Дивљи јахач”, Р. Шуман

Шуманова композиција „Дивљи јахач” одликује се изразито брзим темпом. Након слушања композиције у целини, разговара се о побуђеним осећањима, а потом се открива назив композиције. Следи аналитичко слушање, када се ученицима сугерише да обрате пажњу на изражајна музичка средства (темпо и динамику) и инструмент на коме се изводи композиција. Аналитичко слушање је оправдано у дидактичком смислу јер доприноси детаљнијем упознавању и разумевању музичког дела, али је са становишта уметности „неприхватљиво јер омета доживљај јединствене целине” (Стојановић 1996: 113). Зато је потребно да се после аналитичког слушања композиција послуша још једанпут у целини. Поновно слушање дела у целини треба да обједини утиске стечене кроз глобално и селективно слушање, што свакако омогућава потпунији доживљај дела.

Композиција „За Елизу”, Лудвиг ван Бетовен

Композицију „За Елизу” компоновао је Бетовен, један од најпознатијих композитора уметничке музике с краја 18. и почетка 19. века. Неопходно је да је ученици доживе као нежну, раздрагану, љупку, умилну и полетну. У корелацији са наставом ликовне културе, ученици могу своје утиске о слушаној композицији да изразе средствима ликовне уметности. Поступак се састоји у следећем: наставник најпре мотивише ученике за слушање нове композиције, не откривајући наслов дела, јер „свако тумачење пре и непосредно после слушања композиције спутава размах дечије маште и утире асоцијативне путеве његових резоновања правцем који је унапред трасиран. У таквим случајевима доживљај музике изостаје, а ликовни или литерарни израз је хладан, неискрен, фразерски, паролашки” (Плавша и сар. 1968: 182). Циљ је да музика у ученику изазове јединствен доживљај који ће ликовно изразити. Довољно је да ученик осети њен карактер и приближно ослика атмосферу слушане композиције. О њеном садржају ће се накнадно попричати, уз анализу дечијих ликовних радова, што ће бити „допуна примарног емотивног реаговања детета и оно ће се њему радовати” (Плавша и сар. 1968: 182). У одређеном тренутку са ученицима треба поразговарати о томе на основу чега су направили илустрацију и шта их је конкретно у композицији инспирисало (мелодија, ритам, темпо, звук инструмента...). Ако је то мелодија, треба да опишу њен карактер; ако је темпо, разговарати о томе какав је темпо и сл. Уколико је композиција програмска, треба поразговарати о томе шта је све могло да композитору послужи као инспирација у стварању дела. Ово повезивање уметности и изражавање кроз њих треба да ученика доведе до сазнања „да се оне складно допуњавају, омогућавајући нам дубљи естетски доживљај” (Ивановић 1981: 160). Важно је истакнути да се у процесу слушања музике активирају бројне интелектуалне, креативне и стваралачке способности.

Композиција „Кокош”, Ж. Ф. Рамо

Ученици свакако треба да послушају и дела писана за клавсен, који је претеча клавира. У композицији „Кокош”, чији је аутор француски композитор Жан Филип Рамо, ученици треба да препознају ономотопеју кокодакања и кљуцакања кокошака. Један од начина да се дође до наслова композиције је да наставник покаже ученицима три различите слике, од којих једна одговара наслову композиције, док су остале неодговарајуће. Након слушања, ученици треба да уоче коју од слика дочарава музика коју слушају.

КЛАВИРСКЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ У 3. РАЗРЕДУ

Композиција „Полонеза” у А-дуру, Ф. Шопен

У стваралачком опусу Фредерика Шопена значајно место припада мазуркама и полонезама, које су засноване на мотивима пољског музичког фолклора. Полонеза је пољска игра у трочетвртинском такту, умерено брзог темпа. Била је омиљена на средњовековним пољским дворовима. У њој се велича славна прошлост пољског народа, те зато најчешће одише херојским карактером. Овај музички жанр „приказује исконског пољског човека, крепког духа и необуздане храбрости” (Ивановић 2002в: 3). Слушањем полонезе ученици се упознају са специфичностима пољског музичког фолклора, што ће код њих вероватно побудити интересовање за пољску културу и историју пољског народа, а то свакако доприноси интеркултуралном васпитању. Упознавање културних вредности и специфичности других народа „омогућује да се потпуније, објективније и реалније схвати особеност сопствене културе, али и да се, што није мање важно, уочи и међусобна сличност, испреплетаност и заједничке хуманистичке, уметничке, антрополошке и етичке основе и вредности различитих култура, народа и цивилизација” (Јовановић, Парлић 2010: 155). У остваривању овако значајних циљева, музика и композиције са елементима музичког фолклора различитих народа неоспорно доприносе васпитању ученика у духу хуманистичких, демократских и општељудских вредности. Поред полонеза и мазурки, Шопен је компоновао и валцере. Написао је 15 валцера, међу којима је Валцер у а-молу, који побуђује нежна, романтична осећања и сањалачко расположење. За многе клавирске композиције урађене су транскрипције, односно ноте, намењене за извођење истих композиција на различитим инструментима. Након слушања клавирског извођења Шопеновог валцера у а-молу³, ученици могу да послу-

³Шопен, Валцер а-мол, извођење на клавиру, 25.III 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=YokCqBEPsLE>

шају верзију ове композиције одсвиране на гитари, у извођењу еминентног српског гитаристе и композитора Милана Дујмовића⁴. Од ученика се затим очекује да изнесу своје утиске и запажања о звучним бојама и карактеру композиције.

Композиција „На дрвеном коњу”, Р. Шуман

Композиција „На дрвеном коњу”, коју је компоновао Роберт Шуман, део је опуса познатог као *Дечје сцене*. Ове композиције Шуман је посветио својој деци, али и деци целог света. Одишу једноставношћу и лакоћом и, према речима руског музичког педагога Левашове, „човек не мора да буде одрастао да би разумео такву музику” (Левашова 1970: 59).

Композиција „Јун”, П. И. Чајковски

Избор композиција за слушање у трећем разреду обухвата и циклус композиција под називом *Годишња доба* Петра Иљича Чајковског. Реч је о делу које се састоји од 12 малих клавирских комада, названих по месецима у години. Свакоме од њих претходи поетски цитат, који објашњава и допуњује садржај дела. Стихови су одабрани из поетског опуса Пушкина, Толстоја, Жуковског и других знаменитих руских песника. У програму није прецизирано која ће се композиција из овог циклуса слушати, што учитељу даје слободу да сам одабере комад, или више њих, које ће приближити ученицима. У музичкој збирци број 3 (Ивановић 2002в), предложено је да ученици трећег разреда послушају композицију под називом „Јун”. Према Мирјани Ивановић, то је најпопуларнија композиција у целом циклусу, коју описује као озарену и делимично елегичну (Ивановић 2002в). Она представља „поздрав лету”, а Чајковски јој је дао и назив „Баркарола” (Левашова 1970). Неопходно је појаснити значење речи *баркарола*. Наиме, у питању је италијанска реч која описује „песму у чамцу” јер *барка*, *баркеџа* на италијанском значи чамац. Пошто се открије наслов дела, ученицима треба дочарати слику крећања, њихања барке по језеру. Као инспиративан пример тумачења ове композиције након слушања, наводимо текст руског педагога Галине Левашове која употпуњава доживљаје ученика следећом причом: *Онај који је некада њевао у чамцу – на језеру, на реци, на мору, зна колико је то изванредно њријатно. Твој њлас на води звучи некако њарочитио звонко и њесма се њо води разлеже далеко, далеко. Врло често у њесмама њостџоји музички увод. И овде њостџоји увод – одмерено, равномерно њуљушка се музика. То одмерено њуљање њраџии целу баркаролу. Широко и слободно, њрелива се у валовима музике мелодија ове њесме. Слушаш и чини ти се да сам седиш у чамцу, а он њлови*

⁴Шопен, Валцер а-мол, извођење на гитари, 25.III 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=6-zSiBMOvQE>

љуљушкајући се... Заштими се музика мења. Она постојаје живља, радоснија и све мање слична песми, као да је понесло гаха од среће и постојало тешко певајући... Дан је тако блистав и сунчан. Вода светлуца на сунцу, а чамац клизи тако слободно и чини ти се да, ако само мало замахнеш веслом, сам ће појурити преко целој језера. Сваки звук, као да се испунио сунчевим сјајем, лампичи и искри се... И поново лежи над водом пресрећна песма. Здраве, драго лежи! (Левашова 1970: 68). Уз овако сликовиту причу доживљај слушаног дела ће сигурно бити јачи и потпунији, што ће омогућити да композиција остане у трајном сећању ученика. Занимљивим причама активирамо машту ученика и подстичемо их да сами осмисле причу уз музику, активирајући њихове стваралачке способности. Музика инспирисана природом свакако је драгоцен садржај и чинилац еколошког васпитања и образовања младих. Може да послужи као повод за разговор о очувању лепоте природе. Оваквим музичким садржајима ученике мотивишемо у стицању знања из различитих друштвених области које изучавају у основној школи и које су индиректно повезане са еколошким темама. Многе клавирске композиције инспирисане су природом, и као такве добра су основа за интердисциплинарни приступ и целовито сагледавање, откривање и разумевање појава у односима природа–друштво–човек.

КЛАВИРСКЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ У 4. РАЗРЕДУ

Композиција „Музички тренутак”, оп. 94 бр. 3, еф-мол, Ф. Шуберт
Међу најчешће свираним Шубертовим делима су клавирске минијатуре из збирке *Шести музичких тренутака*. Једна од њих је веома познати комад оп. 94 бр.3 у еф-молу, са карактеристичним дурским завршетком на крају.

Композиције „Кенгури” и „Антилопе”, Камиј Сен Санс

Наставни програм за 4. разред предвиђа слушање композиција из опуса *Карневал животиња*, које је компоновао француски композитор Камиј Сен Санс. Композиције „Кенгури” и „Антилопе” се изводе на клавиру. Слушајући прву композицију ученици треба да уоче испрекидани ток мелодије, која се креће у скоковима, што дочарава кретање и скакутање кенгура, док је у другој композицији, која одише покретљивошћу, ширином и разиграношћу, дочаран енергичан галоп антилопе.

Многе уметничке композиције домаћих композитора инспирисане су мелодијама народних песама, што је показатељ вредности народног музичког стваралаштва. Музички педагози упућују на значај коришћења садржаја народног стваралаштва у настави, било у његовом изворном облику или у уметничкој обради. Народно стваралаштво је „вијековима обликовало сви-

јест о човјечности, саосећајности, заштити правде и општељудских идеала, стварајући ареал који ће код дјетета / човјека створити такву индивидуу коју ће красити изоштрена чула слуха и вида, сигурност у себе, висока моралност, полетност, борбеност, живост и животност” (Мандић 2009: 335). Из ових разлога, Биљана Мандић истиче да је неопходно користити преимућства народног музичког стваралаштва „кад год и где год је то могуће” (Мандић 2009: 335). С обзиром на то да избор композиција за слушање у млађем школском узрасту садржи само две клавирске композиције домаћих композитора, предлажемо да се у овај избор уврсте још две композиције Милоја Милојевића, коме је у појединим клавирским делима косовско-метохијско народно музичко стваралаштво послужило као инспирација. То су композиције „Мотив из Призрена”⁵ и „Јутро на Косову”⁶. Обе композиције су део Милојевићевог клавирског опуса *Мелодије и ритмови са Балкана*, оп. 69, које садржи 17 лирских комада. Очекује се да ученици у овим композицијама уоче мотиве народних песама. Учитељ наглашава да је дело инспирисано традиционалним народним песмама са Косова и Метохије, што ће подстаћи интересовање ученика за упознавање косовско-метохијског народног музичког стваралаштва, које неоспорно представља веома значајан део српског културног и духовног наслеђа.

ЗАКЉУЧАК

У фокусу рада је клавирска музика у наставним програмима музичке културе за млађе разреде основне школе. Анализирани су наставни програми за први, други, трећи и четврти разред да би се утврдило у којој мери је заступљена клавирска музика у њима и које клавирске композиције су предложене за слушање у настави. Сагледан је смисао и значај слушања клавирских композиција које су заступљене у наставним програмима. Уочено је да клавирска композиција „Што се боре мисли моје” није примерена за слушање у првом разреду, пре свега због своје дужине, па би зато требало одабрати прикладнији пример за слушање у овом узрасту. То свакако може бити композиција „Прође Миле кроз наш крај”, композитора Мирјане Живковић. Предложене су и две нове композиције за слушање у четвртном разреду, што ће обогатити знање ученика о националној уметничкој музици. Ове две композиције су инспирисане косовско-метохијским музичким фолклором, па очекујемо да ће подстаћи интересовање ученика за народно музичко стваралаштво Косова и Метохије.

⁵Милојевић, 1942, „Мотив из Призрена“, 3. III 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=LeBjb4NRBSg>

⁶Милојевић, 1942, „Јутро на Косову”, 3.III 2016, <https://www.youtube.com/watch?v=u6H8FpYWr9c>

Евидентно је да клавирска музика чини готово четвртину програма инструменталне музике за слушање у млађим разредима основне школе (24%). Када се узме у обзир да су сви остали солистички инструменти заступљени са свега 11%, онда се може закључити да је клавирској музици посвећено довољно пажње, те да предложени избор композиција ученицима пружа могућност упознавања клавирске музике домаћих и страних композитора. Слушањем предложених клавирских композиција могу се реализовати бројни задаци наставе музичке културе као што су: упознавање ученика са вредним делима и композиторима клавирске уметничке музике, изражајним музичким средствима, са звуком клавира и његовим изражајним и техничким могућностима, као и са термином солистичко извођење. Предложена клавирска дела неоспорно побуђују интересовање ученика и доприносе да се развије љубав према клавирској музици и уметности уопште. У зависности од карактера, предложене композиције изазивају различита осећања код ученика, што обогаћује њихов емоционални живот. Слушањем и доживљавањем предложених композиција могуће је реализовати задатке интелектуалног, моралног, естетског, еколошког, националног и интернационалног васпитања, а то клавирску уметничку музику чини вредним садржајем васпитно-образовног рада у настави музичке културе.

ЛИТЕРАТУРА

- Ivanović (1981): Mirjana Ivanović, *Metodika nastave muzičkog vaspitanja u osnovnoj školi*, Knjaževac: Nota.
- Ивановић (2002а): Мирјана Ивановић, *Музичка збирка 1*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ивановић (2002б): Мирјана Ивановић, *Музичка збирка 2*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ивановић (2002в): Мирјана Ивановић, *Музичка збирка 3*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ивановић (2006): Нада Ивановић, *Приручник за учитеље уз уџбеник музичке културе за трећи разред основне школе*, Београд: Едука.
- Јовановић, Парлић Божовић (2010): Бранко Јовановић и Јасна Парлић Божовић, Улога наставе у остваривању циљева националног и интеркултуралног васпитања, *Настава и учење – стања и проблеми*, Зборник радова, Ужице: Учитељски факултет у Ужицу, 149–164.
- Станковић (2004): *Корнелије Станковић – Сабрана дела*, Приредиле Даница Петровић и Маријана Кокановић, Београд / Нови Сад: Музиколошки институт Српске академије наука и уметности / Завод за културу Војводине.
- Кршић (1996): Јела Кршић, *Клавирска чиианка за ученике II разреда вокално-инструменталног одсека школе за основно музичко образовање*, Књажевац: Нота.

Левашева (1970): Левашева Галина Яковлевна, *Твој друг музика*, Ленинград: Детская литература.

Мандић (2009): Биљана Мандић, Народно музичко стваралаштво као подстицај развоја духовног 'зрачења' ученика, *Иновације у основношколском образовању*, Београд: Учитељски факултет у Београду, 334–340.

Милојевић (1942): Милоје Милојевић, *Мојив из Призрена*, 3.3.2016. <https://www.youtube.com/watch?v=LeVjb4NRBSg>

Милојевић (1942): Милоје Милојевић, *Јуџро на Косову*, 3.3.2016. <https://www.youtube.com/watch?v=u6H8FpYWr9c>

Павловић (2013): Биљана Павловић, Традиционална народна музика Косова и Метохије у уметничкој музици, *Башићина*, свеска 34, Приштина–Лепосавић: Институт за српску културу, 419–430.

Плавша, Поповић, Ерић (1968): Душан Плавша, Боривоје Поповић, Драгољуб Ерић, *Музичко васпийшање II гео*, Методски приручник за наставнике музичког васпитања у основној школи од I до V разреда, Београд: Завод за уџбенике.

Правилник (2004): *Правилник о Наставном плану и програму за први и други разред основног образовања и васпийшања*, Бр. 10, Београд: Просветни гласник.

Правилник (2005): *Правилник о Наставном плану за први, други, трећи и четврти разред основног образовања и васпийшања и наставном програму за трећи разред основног образовања и васпийшања*, Бр. 1, Београд: Просветни гласник.

Правилник (2006): *Правилник о дојуни правилника о наставном плану и програму за први и други разред основног образовања и васпийшања*, Бр. 3, Београд: Просветни гласник.

Стојановић (1996): Гордана Стојановић, *Настава музичке културе од 1. до 4. разреда основне школе*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Цицовић Сарајлић (2014): Драгана Цицовић Сарајлић, *Српска црквена музика у основношколској настави музичке културе*, Косовска Митровица: Факултет уметности у Приштини – Косовска Митровица.

Шопен: Фредерик Шопен, Валцер а-мол, извођење на клавиру, 25.3.2016. <https://www.youtube.com/watch?v=YokCqBEPSLE>

Шопен: Фредерик Шопен, Валцер а-мол, извођење на гитари, 25.3.2016. <https://www.youtube.com/watch?v=6-zSiBMOvQE>

Andelka M. Kovač

Primary Music School in East Sarajevo

Biljana M. Pavlović

University of Priština – Kosovska Mitrovica

Faculty of Teacher Education in Prizren – Leposavić

PIANO MUSIC IN MUSIC CURRICULUM FOR LOWER GRADES OF PRIMARY SCHOOL

Summary: Using analytical and descriptive methods, the paper analyses the presence of piano music in music curricula for lower grades of primary school in the Republic of Serbia, its educational objectives and the importance of listening to the piano pieces recommended by the curricula. The goal of the research was to determine the following: how much the piano music is included in the music curricula for lower grades of primary school; which piano pieces are recommended for listening in teaching music; which teaching objectives can be achieved by listening to the recommended piano pieces? It was concluded that listening to the piano pieces enables students to learn about valuable pieces of art written by national and foreign composers, and contributes to acquiring a basic knowledge on the piano and its expressive and technical characteristics, developing interest in listening to piano music, experiencing music, developing the taste for music, developing imagination and enhancing emotional life, acquiring humanistic, national and intercultural values. The special attention was paid to Miloje Milojević's piano opus, inspired by the folk music from Kosovo and Metohija, which is worth being introduced into the curricula.

Key words: piano music, curricula, teaching music, primary school, lower grades, listening to music.